

MÉS ENLLÀ DE LA CRISI

Josep Fontana



Consell Obert - COMFIA-CCOO Catalunya - 20 de gener de 2012

Amb la col·laboració de la Secretaria de Formació Sindical i Cultura de CCOO de Catalunya



Més informació www.comfia.cat

MÉS ENLLÀ DE LA CRISI

Allò de què voldria parlar és del que està passant realment, i que d'alguna manera s'amaga darrera de l'aparença de la crisi. Per explicar-ho em caldrà començar una mica lluny en el temps.

Ens vam educar amb una història que feia del progrés la base d'una explicació global de l'evolució humana. Primer en el terreny de la producció de béns i riqueses: la humanitat havia avançat a través de la revolució agrícola i de la revolució industrial. Després havia vingut la lluita per les llibertats, des de la Revolució francesa, on s'havien guanyat les llibertats individuals, a la Primera Internacional, que havia estat bàsica per conquerir els drets socials, fins a la victòria sobre el feixisme a la Segona guerra mundial, que va permetre l'assentament de l'estat de benestar. No m'estic referint a cap mena d'interpretació marxista, ni tan sols esquerrana, sinó a una cosa tan respectable i acceptada com el que els anglosaxons anomenen la "interpretació whig de la història", segons la qual, cito la wikipèdia, "es representa el passat com una progressió inevitable cap a cada vegada més llibertat i il·lustració". Dit en paraules d'una obra acadèmica recent, l'evolució històrica és "un progrés continuat cap a una societat millor".

En alguna mesura aquestes coses eren veritat, però no eren, com potser pensàvem, el fruit d'una regla interna de l'evolució humana -allò de què teníem la història del nostre costat-, sinó la conseqüència d'uns equilibris de forces en què els guanys havien estat menys el fruit de revolucions triomfants, que el resultat de pactes i concessions obtinguts dels estaments dominants, generalment a través de la mediació dels sindicats, a canvi d'evitar una autèntica revolució que capgirés les coses. Per dir-ho senzillament: des de la revolució francesa fins cap a 1970, les classes dominants de la nostra societat van viure atemorides per fantasmes que els pertorbaven el son, fent-los témer que ho podien perdre tot a mans d'un enemic social: primer van ser els jacobins, després els carbonaris i els maçons, més endavant els anarquistes, els comunistes finalment. Eren amenaces fantasmals; però la por era autèntica.

En un article de La Vanguardia sobre la situació actual d'Itàlia es podia llegir: "els beneficis socials van ser fruit d'un pacte polític durant la guerra freda". En tot cas seria d'una guerra freda de dos-cents anys, des de la revolució francesa ençà. I el que voldria dir això és que ens van estafar conscientment assegurant-nos que el sistema ens garantia un futur indefinit de millora dels drets socials i d'una prosperitat compartida, quan només era un engany per desarmar els dissidents mentre eliminaven qualsevol perill de subversió.

Les pors de dos segles de pànics nocturns van acabar en la dècada dels setantes del segle passat. Cada vegada era més clar que ni els comunistes estaven per fer revolucions -el 1968 s'havien desentès de la de París i havien esclafat la de Praga- ni tenien la força necessària per imposar-se en l'escenari de la guerra freda. Va ser a partir d'aleshores quan, havent perdut la por a la revolució, els burgesos van decidir que no els calia seguir fent concessions.

Examinem aquesta qüestió més de prop. El període de 1945 a 1975 havia estat en el conjunt dels països desenvolupats una etapa en què un repartiment més equitatiu dels ingressos havia permès millorar la sort de la majoria. Els salaris creixien al mateix ritme que augmentava la productivitat i amb ells creixia la

demanda de béns de consum per part dels treballadors, cosa que comportava, al seu torn, un augment de la producció. És el que Robert Reich, que va ser secretari de Treball amb Clinton, descriu com l'acord tàcit pel que "els patrons pagaven als seus treballadors el suficient per tal que aquests compressin el que els seus patrons venien". Era, s'ha dit, "una democràcia de classe mitja" que implicava "un contracte social no escrit entre el treball, els negocis i el govern, entre les elits i les masses", que garantia un repartiment equitatiu dels augments de la riquesa.

Aquesta tendència es va invertir en els anys setanta, després de la crisi del petroli, que va servir de pretext per iniciar el canvi. La primera conseqüència de la crisi econòmica havia estat que la producció industrial del món minvés en un deu per cent i que milions de treballadors quedessin en l'atur, tant a Europa occidental com als Estats Units. Aquests van ser, per aquesta raó, anys de commoció social, amb els sindicats mobilitzats a Europa en defensa dels interessos dels treballadors, cosa que els va permetre de retardar unes dècades els canvis que s'estaven produint als Estats Units i a Gran Bretanya, on els empresaris, sota l'empara de Ronald Reagan i de la senyora Thatcher, van decidir que aquest era el moment d'iniciar una política de lluita contra els sindicats, de desballestament de l'estat de benestar, de limitació del paper de l'estat en el control de l'economia i de liberalització de l'activitat empresarial.

La lluita contra els sindicats es va completar amb tot un seguit d'acords de llibertat de comerç que van permetre deslocalitzar la producció industrial a altres països, on els salaris eren més baixos i els controls sindicals més dèbils, i importar els productes, amb la qual cosa els empresaris no solament feien més beneficis, en minvar els costos de producció, sinó que debilitaven la capacitat dels treballadors del seu propi país per lluitar per la millora de les condicions de treball i de la remuneració que rebien (els salaris reals van baixar als Estats Units un 7% de 1976 a 2007, i ho han seguit fent després de la crisi).

Així va començar el que Paul Krugman anomena "la gran divergència", el procés pel qual es va produir un enriquiment considerable de l'u per cent dels més rics i l'empobriment de tots els altres. Als Estats Units, per on disposem de mesures que ens permeten de seguir bé aquest procés, podem veure que a la vigília de la crisi de 2008 aquest 1 per cent rebia el 53 per cent de tots els ingressos (és a dir més que el 99 per cent restant). En l'actualitat hi ha un grup de rics que venen a ser el 10 per cent de la població total i que posseeixen en el seu conjunt, segons les xifres de 2007, un 71'5 per cent de la riquesa; una classe mitja que comprendria la massa dels que queden entre el 50 i el 90 per cent en l'ordenació feta d'acord amb la seva riquesa, que posseeix un 26'0 per cent dels recursos, i el 50 per cent dels més pobres que no tenen més, en conjunt, que el 2'5 per cent de la riquesa total. D'acord amb el Factbook de la CIA, els Estats Units són avui una societat més desigual que Pakistan, Etiòpia o Kazakhstan.

En els darrers anys la crisi ha aguditzat la consciència d'aquest augment de la desigualtat social. Pel maig de 2011 Joseph Stiglitz va publicar un article que es titulava "De l'1%, per l'1%, per al 1%", on deia que els nord-americans, que estaven veient com en molts països, per exemple els de la primavera àrab, es produïen "protestes contra règims opressius que concentren una gran massa de riquesa en les mans d'una elit d'uns pocs", no s'adonaven que això passava a casa seva amb l'enriquiment de l'1 per cent dels més rics.

Aquest de l'u per cent ha estat el lema principal de les protestes, amb moviments com el d'"Ocupem Wall Street", de la tardor del 2011. Però Krugman ha fet una anàlisi encara més acurada que mostra que és en realitat el 0'1 %, o sigui l'1

per mil dels més rics, els que concentren la major part d'aquesta riquesa. "Qui hi ha en aquest 0'1 per cent? Són heroics emprenedors que creen llocs de treball? No, en la major part són dirigents de companyies (...) o fan els seus diners en les finances. O sigui, Wall Street definit àmpliament".

Els resultats a llarg termini de la gran divergència, que s'iniciava als Estats Units i a Anglaterra i es va estendre després a Europa, van transformar profundament les nostres societats. Les conseqüències d'una immensa redistribució de la riquesa cap amunt no solament s'han manifestat en l'empobriment relatiu dels treballadors i de les classes mitges, sinó que han donat als empresaris, i molt en especial als de la banca i les finances, una influència política amb la qual els resulta cada vegada més fàcil fixar les regles que els permeten consolidar el seu poder.

Aquesta redistribució cap amunt no és el resultat natural del funcionament del mercat, sinó el d'una acció deliberada. El seu origen és netament polític. El primer programa polític i intel·lectual que inspiraria aquest moviment es va formular als Estats Units per l'agost del 1971, per obra de Lewis Powell, en un "Memoràndum confidencial: Atac al sistema americà de lliure empresa" escrit per a la "United States Chamber of Commerce", que es va encarregar de fer-lo circular entre els seus associats. Powell denunciava el risc que implicava l'avenç en la societat nord-americana d'idees contràries al "sistema de lliure empresa", exposades no solament per extremistes d'esquerra sinó per "elements perfectament respectables del sistema", i insistia en la necessitat de combatre-les, sobre tot en el terreny de l'educació.

El memoràndum tenia una primera part sobre l'amenaça que representaven els "estudiants universitaris, els professors, el món dels medis de comunicació, els intel·lectuals i les revistes literàries, els artistes i els científics", que proposava plans d'atac per netejar les universitats i vigilar els llibres de text, i demanava que les organitzacions empresarials actuessin amb fermesa. No m'ocuparé ara d'aquesta batalla de les idees, que ha arribat avui a l'extrem de proposar l'eliminació de l'escola pública, sinó d'una altra part del memoràndum que tindria conseqüències més immediates i transcendents. Powell advertia que no s'havia "de menysprear l'acció política, mentre esperem el canvi gradual en l'opinió pública que s'ha d'aconseguir a través de l'educació i la informació. El món dels negocis ha d'aprendre la lliçó que fa temps van aprendre els sindicats i altres grups d'interessos. La lliçó que el poder polític és necessari; que aquest poder s'ha de cultivar amb assiduitat, i que, quan convingui, s'ha d'utilitzar agressivament i amb determinació".

Per tal d'emprendre aquest programa es necessitaven organitzacions potents, que disposessin de recursos suficients. "La força resideix en l'organització, en una planificació i realització persistents durant un període indefinit d'anys". Aquesta crida a la lluita política va tenir uns efectes immediats, protagonitzada per associacions empresarials, i sobre tot la "United States Chamber of Commerce", que pretén avui ser "la major federació empresarial del món, en representació dels interessos de més de 3 milions d'empreses". Aquestes associacions no solament van emprendre grans campanyes de propaganda, sinó que van accentuar la seva participació en les campanyes electorals a través dels Comitès d'Acció Política, una activitat que ha augmentat considerablement després de la decisió Citizens United de 2009, que ha liberalitzat les inversions de les empreses en la política, en nom del dret a la lliure expressió. Aquests recursos expliquen, per exemple, que la United States Chamber of Commerce invertís més en les eleccions de 2010 que els comitès dels dos partits, demòcrata i republicà, conjuntament.

La influència sobre els polítics no s'aconsegueix solament finançant-los les campanyes, sinó que passa per formes diverses de pagar-los els serveis, entre elles assegurar-los una compensació quan deixen la política, i per l'atenció constant del que s'anomenen "lobbyists", que atenen les seves peticions. En el període de 2008 a 2010, les 30 companyies més grans dels Estats Units van invertir 476 milions de dòlars en "atendre" els congressistes i els alts funcionaris federals. Més del que van pagar en impostos.

Què ha aconseguit la classe empresarial amb aquest assalt al poder? Pel juliol de 2011, Michael Cembalest, cap d'inversions de JPMorgan Chase, escrivia, en una carta adreçada només als seus clients, que es va conèixer perquè la va descobrir un periodista, que "els marges de benefici han aconseguit nivells que no s'havien vist des de feia dècades", i que "les reduccions de salaris i prestacions expliquen la major part d'aquesta millora". "La compensació pel treball està als Estats Units en l'actualitat al mínim en cinquanta anys en relació tant amb les xifres de vendes de les empreses com del PIB dels Estats Units".

Un altre benefici ha estat la reducció de la seva contribució a l'estat. El pes polític creixent de les empreses ha conduït a la situació paradoxal que aquestes escapin de la fiscalitat pel doble joc de negociar retallades d'impostos i de tenir plena llibertat per aflorar els beneficis a les subsidiàries que tenen en paradisos fiscals. Un estudi recent conclou que el conjunt de les 280 empreses més grans del Estats Units no han pagat en els darrers tres anys més que un 18'5% d'impostos, que una quarta part d'aquestes han pagat menys del 10% i que 30 d'elles, entre les quals estan les més grans, no han pagat res en tres anys. Com ha dit Stiglitz "Els rics estan usant el seu diner per assegurar-se mesures fiscals que els permetin fer-se més rics encara. En comptes d'invertir en tecnologia o recerca, obtenen uns majors rendiments invertint a Washington".

Hi ha un tercer aspecte d'aquests beneficis que és la desregulació de les lleis que controlaven alguns aspectes de l'activitat empresarial. Això, que en el sector de la indústria els ha permès reduir o anul·lar del tot les despeses relacionades amb la pol·lució, ha tingut al sector financer unes conseqüències que són les que han conduït directament a la crisi de 2008.

Gràcies a l'alliberament de controls de l'activitat que va culminar durant la presidència de Clinton, les entitats financeres es van poder llançar a un joc especulatiu amb derivats i altres productes d'alt risc, mentre els dirigents de la Reserva Federal estimulaven l'optimisme dels especuladors, rebaixant els tipus d'interès, i animant la gent a què gastés, comprés cases amb crèdits hipotecaris i invertís en operacions de risc, que eren normalment tan complicades que era impossible que qui no fos un expert pogués entendre en què consistien, però que Greenspan, el cap de la Reserva federal, deia que distribuïen el risc per tota l'economia i la feien més segura.

Aquesta febre especuladora es produïa en un país que, com a resultat de la seva desindustrialització, s'havia endeutat amb una balança comercial negativa. No obstant l'activitat econòmica es va poder mantenir sense entrebancs, i amb uns tipus d'interès baixos, gràcies a que les economies asiàtiques, i molt especialment la de Xina, havien decidit mantenir les seves reserves en dòlars invertint una bona part dels beneficis de les exportacions en la compra de bons del tresor nord-americà, és a dir en títols del deute. Xina, en concret, ho va fer per més d'un bilió de dòlars, el que venia a representar un enorme préstec a baix interès que va ajudar a mantenir als Estats Units un crèdit barat que va afavorir tant els alts nivells de consum com la bombolla immobiliària.

Una desindustrialització semblant s'ha produït a Anglaterra, que de ser "la fàbrica del món" va voler acomodar-se a ser "el banc del món", i ara viu amb angoixa el que pot passar si perd aquesta gran font d'exportació, tenint en compte la situació d'una economia en què, se'ns diu, "la demanda domèstica serà probablement escassa per molts anys (...), mentre els consumidors s'esforcen amb els seus deutes i el govern batalla per reduir el dèficit del pressupost".

La nostra situació és més complexa, ja que si bé hem perdut el teixit industrial tradicional, comptem amb una considerable indústria forana a la que proporcionem treball barat, o sigui que ens ha tocat el paper de fer de rebedors de la indústria que altres països més pròspers deslocalitzen a casa nostra, i que mantindrem mentre seguim garantint-los el negoci amb salaris més baixos.

Quan als Estats Units hi va arribar la crisi, que no era a causa de l'endeutament públic sinó del de les empreses financeres i de les famílies, l'estat es va apressar a salvar les empreses amb rescats multimilionaris; però no es va fer un esforç semblant per ajudar els ciutadans que perdien les seves cases, incapaçs de seguir pagant les hipoteques, ni per assegurar estímuls a les activitats productives a fi de combatre l'atur. Lluny d'això, el que es va fer, per justificar els sacrificis que s'estaven imposant a la majoria, va ser difondre la faula de què la culpa de la crisi econòmica es devia a l'excessiu cost de la despesa social de l'estat i que la solució residia en aplicar una brutal política d'austeritat, per tal d'aconseguir eliminar el dèficit del pressupost.

No hi fa res que una revisió del passat demostrï que la política d'austeritat no ha funcionat mai i que no té sentit en una situació com l'actual. Ho diu, per exemple, Richard Koo, economista en cap del Nomura Research Institute de Tokio, qui, després d'haver analitzat comparativament la crisi econòmica dels anys trenta, les dècades perdudes de Japó i la crisi actual als Estats Units i a l'"eurozona", conclou que:

"Encara que evitar la despesa pública exagerada és la forma adequada de procedir quan el sector privat de l'economia està en plena forma i maximitza els beneficis, res no resulta pitjor que la restricció de la despesa pública quan un sector privat en mal estat està reduint els seus deutes". Actuar sobre una economia que estalvia però no inverteix reduint la despesa pública no fe més que agreujar la seva situació.

Quan va passar per Espanya, en novembre de 2011, Koo va recordar que la crisi, que havia començat al sector immobiliari nord-americà, segueix essent una crisi bancària, que ha acabat contagiant l'economia i els comptes públics, i que pensar que aquests problemes es resolen "amb una sobredosi d'ajustaments" i amb reformes constitucionals "és un disbarat". Una opinió propera a la que expressava Paul Krugman un mes després, quan, jutjant les noves mesures d'austeritat anunciades pels dirigents europeus, les qualificava de "pura insensatesa".

En el cas dels Estats Units, per exemple, no s'entén que el problema sobre el qual s'hagi d'actuar sigui el del deute públic quan els seus títols són objecte d'una considerable demanda i el govern obté diner a crèdit en molt bones condicions (a interessos negatius, pel deute a curt termini, i a la vora de zero pel que s'emet a llarg termini). El problema real és el de l'atur, que l'austeritat no farà més que empitjorar.

Tampoc no ha estat el deute públic la causa de la crisi dels països del sud d'Europa. Una anàlisi de les xifres de les darreres dècades mostra que, en efecte, els problemes d'aquests països i d'Irlanda no procedeixen d'un excés de despesa pública, sinó que són una conseqüència de la pròpia crisi. En una nota publicada el 29 de desembre de 2011 Krugman mostra que la relació entre el deute públic i el PIB

d'aquests països estava millorant (això és minvant) fins a 2007. "El que tenim en aquets moments, conclou, és el resultat de la crisi, no d'un excés de despesa pública anterior a aquesta".

En el mateix sentit s'expressa Steve Keen, l'economista australià que va ser un dels pocs que van preveure i anunciar la crisi de 2008, que ha qualificat com "una insensata fantasia" que es vulgui culpar de la crisi el deute públic, quan es deu sobre tot a una bombolla de deute privat que ha acabat esclatant, la qual cosa el porta a criticar la lluita contra el dèficit, que comportarà que el govern tregui diner de la circulació.

És el mateix que diu Michael Hudson en relació amb el que ha passat a Europa. El rescat dels bancs tal com ha estat organitzat per la Unió Europea i pel Banc Central Europeu comporta un gran augment del deute públic. Els deutes dels bancs privats assumits pels comptes del govern a Irlanda o Grècia -deixeu-me afegir, pel meu compte, els de les caixes d'estalvi i la banca espanyoles- s'han transformat en obligacions que han de pagar els contribuents (...). Aquesta política és dictada per representants dels interessos financers anomenats amb l'eufemisme de "tecnòcrates". Designats pels grups d'interessos dels creditors, el seu paper és calcular quant atur i quanta depressió es necessiten per esprémer un excedent amb que pagar als creditors".

Un altre treball de Michael Hudson, realment extraordinari, "La transició d'Europa de la socialdemocràcia a l'oligarquia", posa de relleu, en primer lloc, els motius profunds de la política d'austeritat. "No hi cap necessitat -diu- (...) de què els dirigents financers d'Europa imposin una depressió a la major part de la seva població. Però és una gran oportunitat de guany pels bancs que han aconseguit el control de la política econòmica del Banc Central Europeu. (...). Una crisi del deute permet a l'elit financera domèstica i als banquers estrangers endeutar a la resta de la societat".

El resultat final d'aquest procés l'anuncia Krugman: "Com que les famílies estan obligades a estrènyer-se el cinturó, el govern se l'ha d'estrènyer també; i seguirem estrenyent-lo tot el temps fins que arribem a una completa depressió". Aquesta és ja l'experiència de Grècia, on les mesures d'austeritat imposades per la Unió Europea estan posant en perill la continuïtat del creixement econòmic i tenen unes duríssimes conseqüències socials: augment dels suïcidis i del crim, i uns hospitals on manquen els medicaments essencials, incloent-hi les vacunes, la qual cosa fa témer que hi reapareguin malalties com la poliomielitis o la diftèria. I comença també a ser la d'Espanya. Com diu Peter Radford: "Diguin-ho als espanyols! Ells ja han provat tota aquesta història de l'austeritat. Tant que la seva taxa d'atur és ja del 23 %. Les mesures que han produït aquest terrible nivell d'atur no han aconseguit de frenar el dèficit públic, que està a punt de superar el límit del 8% que el govern espanyol s'havia fixat com a objectiu. Us imagineu el que passarà ara? Que els espanyols veuran augmentar el seu sofriment. Estan insistint en esprémer encara més la seva economia". I això, afegeix, "per reduir un dèficit que és menor que el dels Estats Units o el de Gran Bretanya".

Una reflexió addicional sobre el caràcter més "empresarial" que "públic" de la crisi ens la proporciona una informació publicada pel New York Times el 25 de desembre passat, que ens adverteix que la crisi dels bancs europeus, que els obliga a desfer-se d'actius, està creant bones oportunitats de negoci per a les empreses financeres nord-americanes que, malgrat els seus problemes, s'estan llençant a comprar a Europa. En efecte, en un article publicat a La Vanguardia del 15 de gener enguany no solament s'explica que els fons d'inversió nord-americans s'han llençat a comprar "gangues" europees, com empreses i bancs devaluats per la pròpia política

d'austeritat, sinó que se'ns en donen les raons: "La crisi bancària europea està beneficiant els fons estrangers que s'esperen a les portes d'Europa. I les mesures que han adoptat Brusel·les i Frankfurt per recapitalitzar la banca remataran la feina". Per una banda els fons compren empreses que han perdut valor perquè els bancs es neguen a donar-los crèdit, al qual s'afegeix que les mesures de recapitalització imposades als bancs els han forçat "a vendre actius per bilions d'euros". 'D'aquí a uns anys, tots els bancs europeus pertanyeran a estrangers a l'estat', va dir Wim Butler, de Citi, en una conferència a Brusel·les".

No hi fa res que les polítiques restrictives siguin irracionals. Des del mateix Fons Monetari Internacional s'ha advertit contra l'actuació imprudent dels governs: "En la mesura en què els governs pensen que estan obligats a respondre als mercats, poden ser induïts a consolidar massa de pressa, fins i tot des del simple punt de la sostenibilitat del deute". No obstant, la mística de l'austeritat com a únic remei s'ha implantat amb tot èxit.

Hi ha raons que ajuden a entendre la inhumanitat d'aquest capitalisme depredador. Richard Eskow, que va treballar en un temps per a Wall Street, explica: "La gent que sofreix pels pressupostos austers no és de la mena dels que [aquests capitalistes] coneixen personalment, sinó que es sol tractar de funcionaris públics, com mestres, policies, bombers o treballadors de programes socials; de gent que necessita d'ajudes del govern, com els pobres; i d'altres persones de classe mitja que han tingut la mala sort o de fer-se vells o de patir una incapacitat". En realitat els "super-rics" no solament es senten aliens a tots aquests, sinó que en el fons, com revelen una sèrie de testimonis publicats recentment, els menyspreen.

El que s'ha esdevingut en els darrers anys a la societat nord-americana, que va ser la primera en implantar aquestes regles, ens indica la classe de futur a què ens porta a tots l'austeritat. Dues notícies publicades a la premsa en els dies entorn del Nadal de 2011 il·lustren les dues cares del futur. Sabem, per una banda, que la remuneració dels dirigents màxims de les 500 empreses més grans va augmentar en un 36'5 per cent en 2010 i, per altra, que al mateix temps han augmentat en 1.600.000 els nens nord-americans sense llar, el que representa un creixement d'un 38 per cent respecte de 2007.

Els empresaris són conscients del fet que l'augment de la desigualtat és nefast per al creixement econòmic, en termes generals. Com explica Robert Reich: "Amb tanta part dels ingressos i de la riquesa concentrada en els més rics, l'àmplia classe mitja no té ja el poder adquisitiu per comprar el que l'economia és capaç de produir(...). El resultat és estancament i atur pertot." Un memoràndum de la Reserva federal nord-americana de 4 de gener passat, que examina la rêmora que segueix representant el problema de l'habitatge, que acabarà duent a 14 milions de famílies a perdre les seves cases per la incapacitat de fer front a les hipoteques, recorda que el 70 per cent de l'economia nacional depèn de la despesa dels consumidors, i que la recuperació no serà possible si no augmenta la capacitat de despesa de la classe mitja.

Aquest plantejament sobre l'interès global no afecta, però, els interessos immediats dels empresaris, ja que la disminució global del creixement no implica pas una reducció dels guanys en sectors clau, com la banca i les finances, que els segueixen augmentant. I s'estan, a més, adaptant a la nova situació, amb l'esperança de treure'n cada vegada més guanys. El 16 d'octubre de 2005 Citigroup, l'empresa financera més gran del món, publicava un informe que duia el títol de Plutonomia. De moment ningú no semblava prestar-li massa atenció, fins que, quan

va començar a fer-se famós, Citigroup es va preocupar d'eliminar-lo per complet de la xarxa.

L'informe proposava el terme "plutonomia" per descriure els països on el creixement econòmic havia estat promogut, i en gran mesura consumit, en els darrers vint anys pel petit grup dels més rics, i identificava explícitament com a plutonomies Gran Bretanya, Canadà, Austràlia i els Estats Units. Sostenien que "l'encariment dels actius, una participació creixent en els beneficis i el tractament favorable per part de governs partidaris del mercat han permès als rics prosperar i capitalitzar una part creixent de l'economia als països de plutonomia". Com informava la Reserva federal, deien, "l'u per cent de les famílies més riques posseeixen més de la meitat dels béns del país" i "controlen més de 16 billons en riquesa, és a dir, més que el 90 per cent dels d'avall". "No tenim opinió moral sobre si aquesta desigualtat dels ingressos és bona o dolenta; el que ens interessa és que és important". Pensaven, a més, que les forces que havien dut a aquest augment de la desigualtat en els darrers vint anys era probable que continuessin en els anys propers. De la qual cosa calia deduir que la continuïtat de la plutonomia crearia un entorn positiu per a l'activitat d'empreses que venguessin béns o serveis als rics.

La seva conclusió final era: Ens hem de preocupar menys del que el consumidor mig vagi a fer, ja que la conducta d'aquest consumidor és menys rellevant per a l'agregat final que el que els rics vagin a fer. Aquesta és simplement una qüestió de matemàtiques, no de moralitat, insistien.

I devien tenir raó, perquè a The Economist de 15 d'octubre de 2011 se'ns informa que les empreses de béns de luxe (o com se'n diu en el negoci, de "béns per a individus d'extrem valor", que The Economist ens aclareix que són aquells per als quals "una bossa de 8.000 dòlars es una ganga") estan creixent espectacularment. LVMH -és a dir Louis Vuitton Moët Hennessy- ha crescut en un 13% en la primera meitat del 2011, venent 10.300 milions d'euros amb marges de benefici del 40%. Una notícia publicada recentment ens diu que mentre la matriculació d'automòbils va minvar en el seu conjunt a Espanya l'any 2011, l'excepció han estat els de luxe, que han augmentat en un 83'1 per cent.

"En algun moment -havien avisat els analistes dels informes de Citigroup- és probable que els treballadors s'oposin a l'augment del benefici dels rics i pot haver-hi una reacció política contra l'enriquiment dels més benestants". Al qual afegien: "no veiem que això estigui passant ara, per bé que hi ha signes de creixents tensions polítiques. De tota manera mantindrem una estreta observació sobre els esdeveniments".

L'ofensiva empresarial no es limita, per altra banda, a cercar avantatges temporals, sinó que aspira a una transformació permanent del sistema polític. Això es manifesta, en el cas dels Estats Units, en les campanyes per dificultar l'accés al vot d'amples capes de la població que els republicans consideren poc afins als seus principis: vells, minories ètniques, pobres... En l'actualitat hi ha 12 estats que han introduït mesures restrictives del dret de votar (altres 26 ho estan gestionant), la més important de les quals és l'exigència d'un document d'identitat com a votant per a l'obtenció del qual s'exigeix la presentació de documents com el carnet de conduir o l'acreditació d'un compte bancari. No sense problemes. Pel juliol de 2011 el document li va ser negat a Wisconsin a un jove, amb l'argument que el comprovant del seu compte d'estalvi, que presentava com a identificació, no mostrava prou activitat recent com per servir per aquest fi. Més del 10 per cent de ciutadans nord-americans no tenen aquestes identificacions, i la proporció és

encara més alta entre sectors que normalment voten pels demòcrates, incloent-hi un 18 per cent de votants joves i un 25 % dels afroamericans.

Però l'amenaça a la democràcia no necessita de formular-se amb mesures legals de limitació del vot, perquè el camí més efectiu és el control dels polítics per part de l'oligarquia financera. El mes de desembre passat Robert Fisk feia una comparació entre les revoltes àrabs i les protestes dels joves europeus i nord-americans en un article que es titulava "Els banquers són els dictadors d'occident": "Els bancs i les agències d'avaluació -deia- han esdevingut els dictadors d'occident. Com els Mubaraks i Ben Alís creien -i encara s'ho creuen- que són els propietaris dels seus països. Les eleccions que els donen el poder -a través de la covardia i la complicitat dels governs- han acabat essent tan falses com les que els àrabs es veien obligats a repetir, dècada darrera dècada, per ungir els propietaris de la seva pròpia riquesa nacional".

Potser sembli que això no és més un exabrupte, encara que procedeixi d'una veu respectable i respectada; però el mateix ho ha dit, amb més arguments, un economista com Michael Hudson, professor d'economia a la Universitat de Missouri, que havia estat analista i assessor a Wall Street, en un esplèndid text que ja he citat abans. Hudson denuncia que les polítiques d'austeritat donen una gran oportunitat de benefici pels bancs que han guanyat ja el control de la política econòmica del Banc Central Europeu. Des dels anys seixantes les crisis pressupostàries han donat a banquers i inversors l'oportunitat d'apoderar-se del control de la política fiscal per tal de desviar la càrrega dels impostos sobre el treball i desmantellar la despesa social en vistes a afavorir els inversors estrangers i el sector financer. "Són ells els que surten guanyant de les polítiques d'austeritat que minven els nivells de vida i fan retrocedir la despesa social. Una crisi del deute facilita a l'elit financera domèstica i als banquers estrangers que endeutin la resta de la societat, usant el seu privilegi de crear crèdit per apoderar-se dels actius i reduir la població a un estat de dependència.

La mena de guerra que ara s'estén per Europa té objectius que van més enllà de l'economia. Amenaça de convertir-se en una línia de separació històrica entre una època caracteritzada per l'esperança i el potencial tecnològic i una nova era de polarització a mesura que una oligarquia financera va reemplaçant els governs democràtics i sotmet les poblacions a peonatge per deutes.

El resultat és "un cop d'estat oligàrquic en que els impostos i la planificació i el control dels pressupostos estan passant a mans d'uns executius nomenats per cartel internacional dels banquers".

Es per això que ens cal superar l'error d'analitzar la situació en què estem vivint en termes d'una crisi econòmica -és a dir, com a un problema que obeeix a una situació temporal, que canviarà, per tornar a la normalitat, quan es superin les circumstàncies actuals-, ja que això condueix a que acceptem solucions que se'ns plantegen com provisionals, però que sovint condueixen a renúncies als drets socials que més endavant resultaran irrecuperables. El que jo he volgut plantejar-vos és que el que hi ha és una mutació històrica a llarg termini, que té ja quaranta anys de duració i que no es veu que hagi d'acabar, si no fem res per aconseguir-ho, i que la crisi no és més que una conseqüència de la gran divergència.

Què cal fer? Hi ha, evidentment, un primer nivell d'urgència en què és obligat lluitar per salvar els llocs de treball i els nivells de vida. Aquest matí ja se'ns ha avançat la notícia que el FMI pronostica que l'economia espanyola experimentarà dos anys més de recessió. No cal dir la quantitat d'EROS i de retalls que això anuncia, que obligaran a molts esforços puntuals.

Però per a la generació que ara té entre 20 i 30 anys no hi ha ni tan sols EROs, sinó una absència total de futur. I a això caldrà oposar-hi una política que no sigui solament de defensa immediata, sinó que obligui a acabar amb les polítiques d'austeritat i, sobre tot, a acabar amb el gran disseny de la divergència que les inspira.

Com va demostrar la gran depressió dels anys trenta, quan eren molts els que pensaven que el vell sistema s'havia acabat i que el futur era de l'economia planificada per l'estil de la de la Rússia soviètica, la capacitat del capitalisme per superar les seves crisis i refer-se és considerable. El problema més immediat que tenim no és tant la liquidació del capitalisme, que no té per ara recanvis, sinó decidir si hem de viure en els propers anys, en molts anys a venir, amb aquest capitalisme depredador i salvatge que s'ha anat imposant des dels anys setantes o tractem de restablir un capitalisme regulat, amb l'estat del benestar inclòs, com s'havia aconseguit quan els sindicats eren interlocutors vàlids i eficaços en el debat sobre la política social. De fet, el que ens proposen les polítiques d'austeritat és simplement que paguem la factura per ajudar el sistema a consolidar-se en la seva versió actual, renunciant a una gran part dels guanys que s'havien aconseguit en dos-cents anys de lluites socials.

No és que manquin signes esperançadors de resistència. Als Estats Units, on s'esperava que el fred de l'hivern acabaria amb el moviment dels ocupants a les places -amb l'inestimable ajut de la policia, està clar-, el que ara es plantegen en l'ocupació del congrés mateix. I a l'estat de Wisconsin, on el governador va intentar l'atac més salvatge contra els sindicats dels treballadors públics, en negar-los la capacitat de negociar en nom dels seus afiliats, estan a punt de presentar-se un milió i mig de firmes per aconseguir que es faci una nova elecció. Però cal molt més si s'ha d'aconseguir, i està clar que és necessari, donar un treball als milions d'aturats i una esperança de futur a les generacions joves.

El que és urgent, per donar sentit i coherència a aquestes actuacions, és que això que anomenem tradicionalment l'esquerra, i que ha esdevingut darrerament ben poc visible, repensi per la seva banda els camins a seguir per trobar noves formes de lluita i de millora, ara que ja sabem que la idea que el progrés és el motor de la història és un engany i que el que realment ha creat progrés per al conjunt dels homes i les dones han estat les lluites col·lectives.

Josep Fontana

Gener de 2012



Consell Obert - COMFIA-CCOO Catalunya - 20 de gener de 2012

Amb la col·laboració de la Secretaria de Formació Sindical i Cultura de CCOO de Catalunya



Més informació www.comfia.cat